

بررسی میزان مهارت‌های ارتباطی دانش‌آموزان پایه سوم دبیرستانهای شهر تهران از دیدگاه دبیران در سال تحصیلی 85-86

دکتر علی اکبر خسروی^۱، مژگان فراهانی^۲

چکیده

هدف از مطالعه حاضر بررسی میزان مهارت‌های ارتباطی در دانش‌آموزان پایه سوم دبیرستان از دیدگاه دبیران آنها بود. روش اجرای تحقیق توصیفی (پیمایشی) بود. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه دبیران پایه سوم دبیرستان شهر تهران (N=2400) بود. حجم نمونه مطابق با جدول مورگان n=331 نفر برآورد گردید که به روش نمونه‌گیری تصادفی انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته در مقیاس لیکرت بود. سؤالات این پرسشنامه با هدف جمع‌آوری داده‌ها در خصوص میزان مهارت‌های ارتباطی در حوزه‌های (مهارت تیمی و گروهی، مهارت میان فردی، مسئولیت فردی، مسئولیت اجتماعی، ارتباط تعاملی) تدوین گردید. میزان پایایی و روایی پرسشنامه از طریق ضریب آلفای کرونباخ (0/91) محاسبه شد. داده‌های بدست آمده براساس شاخص‌های آمار توصیفی (فراوانی، درصد، جدول، نمودار) و آمار استنباطی (تحلیل واریانس مکرر و آزمون تعقیبی بونفرونی) مورد تحلیل قرار گرفت. نتایج پژوهش نشان داد که از دیدگاه دبیران: دانش‌آموزان به ترتیب در مهارت‌های تیمی و گروهی، ارتباط تعاملی و میان فردی بیشترین مهارت و در مهارت مسئولیت اجتماعی و مسئولیت فردی کمترین مهارت را دارا می‌باشند.

کلید واژه‌ها: مهارت‌های ارتباطی، مهارت تیمی و گروهی، مهارت میان فردی، مهارت مسئولیت فردی، مهارت مسئولیت اجتماعی و ارتباط تعاملی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

¹ استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی

² کارشناس ارشد برنامه ریزی درسی

از مهمترین تأثیرات جهانی شدن، داشتن مهارت تفکر انتقادی (توانایی نقد و انتقاد)، پذیرش تنوع و تکرر در جوامع و احترام به آنها، احترام به حقوق خود و دیگران، توانایی درک متقابل، توانایی همکاری و مشارکت با دیگران، احترام به سنن و فرهنگ سایر کشورهاست. (کدیور، 1383) و اینها از وظایف اصلی آموزش و پرورش به شمار می رود.

آموزش و پرورش در معنای عام یا خاص آن باید در حال حاضر سعی بر آن داشته باشد با تمرین دادن انسان برای یک زندگی مشترک جهانی با هموعان خود، او را به سوی ارزشها و اخلاقیاتی سوق دهد که کلی و جهان شمول باشد تا انسان جزمی و تک بعدی بار نیاید، دارای حس همدلی و همیاری بالایی بوده و توانایی تحمل دیگران و معاشرت با دیگران را داشته باشد. معاشرت با دیگران یعنی تلاقی اندیشه‌ها و تقارن آرمانها، معاشرت با دیگران یعنی در معرض شناسایی تناقضات خود قرار گرفتن و در مقام حل آنها برآمدن. (عطاران، 1383)

با توجه به پدیده جهانی شدن، تربیت شهروند جهانی باید منجر به تربیت افرادی شود که ویژگیهای زیر را دارا باشند:

1- مشارکت³: یک عضو فعال گروه اجتماعی جامعه خودبه ویژه درمسائلی که بعد جهانی دارد.

2- تقبل و پذیرندگی⁴: مشارکت بیشتر به عنوان مثال تلاش برای تاثیرگذاری روی استراتژی‌ها یا سیاستهای گروه.

3- هواداری⁵: حمایت از یک طرز فکر یا عقیده همراه با ارائه دلیل.

4- ارزیابی⁶: توانایی برای قضاوت ارزشها و محسنات نسبی امکانات مختلف.

5- همدردی⁷: در نظر گرفتن یک مسئله از نقطه نظر دیگران .

6- دلجویی و استعانت⁸: تحلیل و حل عدم توافقها و تضادها.

7- رهبری⁹: توانایی مدیریت بر جمع و مشارکت و همکاری در فعالیتهای مورد توافق جمع.

8- نمایندگی¹⁰: قادر به صحبت و عمل از جانب دیگران .

9- مسئولیت¹¹: تفکر قبل از عمل و پذیرفتن پیامدهای عمل.

10- پژوهش¹²: توانایی یافتن منابع مختلف و اطلاعات ضروری. (فرمینی فراهانی، 1383)

در حال حاضر با توجه به پیشرفت تکنولوژی و حجم عظیم اطلاعات موجود در مدارس به نظر می رسد که نظام آموزشی ما قادر به هماهنگی و همگامی با گستردگی اطلاعات نمی باشد و آنها را ملزم می سازد تا در وضعیتهای مالی گوناگون مهارتهای مختلفی را به کار گیرند. دانش آموزان در صحنه وسیع اجتماعی باید توانایی حل مسئله، گشودن مشکلات خود، برقراری ارتباط با افراد گوناگون، درک فردی و گروهی و توانایی کنترل کردن احساسات، انگیزه‌ها و رفتارهای خود را داشته باشند، ناتوانی افراد یک جامعه در شناخت صحیح مشکلات، عدم همکاری با

³-Participation

⁴-Engagement

⁵-Advocacy

⁶-Evaluation

⁷-Empathy

⁸-Conciliation

⁹-Leadership

¹⁰-Representation

¹¹-Responsibility

¹²-Research

یکدیگر، عدم درک همدیگر و نظایر اینها، آنها را در برقراری ارتباط مؤثر با دیگران در جامعه‌ای که به سوی جهانی شدن در حرکت است، با مشکل مواجه می‌کند که از این افراد نسلی ضعیف و ناتوان در مقابل انواع مسائل اجتماعی بار خواهد آورد که این موارد از عدم مهارت‌های اجتماعی از جمله مهارت‌های ارتباطی ناشی می‌شوند. (خسروی، 1383)

در گزارش‌های مختلف به نحوی داشتن مهارت‌های ارتباطی و شاخصهای آن جزء ضروری‌ترین مهارت‌های دانش آموزان شمرده شده است به عنوان مثال کمیسیون بین‌المللی یونسکو در سال 1993 بنیاد یادگیری‌های انسان را در طول زندگی بر چهار ستون استوار کرده است (رئوف و فقیهی، 1375).

1- یادگیری چگونه دانستن

2- یادگیری برای انجام دادن

3- یادگیری زندگی با یکدیگر

4- یادگیری چگونه بودن

الف - چگونه دانستن از طریق آموختن معلومات عمومی وسیع با فرصت کار عمقی درباره چندین موضوع کوچک حاصل می‌شود. این به معنای یادگیری نحوه آموزش برای استفاده از فرصت‌هایی است که در طول حیات برای انسان فراهم می‌آید.

ب - یادگیری انجام کار به منظور کسب مهارت شغلی و نیز صلاحیت مواجهه با شرایط مختلف و کارگروهی است و نیز یادگیری انجام کار در زمینه تجربه‌های مختلف کاری و اجتماعی جوانان که به جهت شرایط بومی یا ملی ممکن است غیر رسمی یا رسمی باشد دوره‌های متناوب کار و تحصیلی را هم شامل می‌شود.

ج - یادگیری زندگی با یکدیگر از طریق شناخت دیگران و قبول وابستگی متقابل، (انجام پروژه‌های مشترک و یادگیری حل اختلافها و کشمکش‌ها) در قالب احترام به ارزش‌های همه اقشار، تفاهم دو جانبه و صلح.

د - یادگیری چگونه بودن به منظور رشد بهتر شخصیت افراد و توانایی انجام کار با استقلال، مسئولیت شخصی و تشخیص بهتر و بیشتر. در این باره، تعلیم و تربیت نباید هیچیک از جنبه‌های استعداد‌های نهفته افراد را مثل حافظه، منطق، زیبایی‌شناسی، توانایی‌های جسمی و مهارت‌های برقراری ارتباط با دیگران از نظر دور بدارد (رئوف و فقیهی، 1375).

یونسف (2003) سه طبقه کلی برای مهارت‌های زندگی ارائه داده است:

1- ارتباط و روابط بین فردی شامل: مشارکت و کار گروهی، مهارت‌های مذاکره و نه گفتن، همدلی مهارت‌های روابط بین فردی

2- مهارت‌های تصمیم‌گیری و تفکر انتقادی شامل: مهارت‌های حل مسئله و تصمیم‌گیری، مهارت‌های تفکر انتقادی

3- مهارت‌های مقابله و مدیریت شخصی شامل: مهارت‌های مدیریت استرس، مهارت‌های مدیریت احساسات، مهارت‌هایی برای افزایش منبع درونی کنترل

ج) برکات و دیگران (2004) پس از دو سال مطالعه و پژوهش نشان دادند، مهارت‌های قرن بیست و یکم دیدگاهی جدید، در سایه رویدادهای تاریخی اخیر، جهانی شدن و ناهمگونی‌های عصر دیجیتال ارائه می‌کند. در دسته‌بندی که براساس این مطالعه صورت گرفت ارتباط مؤثر یکی از مهمترین مهارتها در نظر گرفته شده است که شاخص‌های آن عبارتند از:.

- 1-** مهارت‌های تیمی و گروهی، مشارکت و مهارت‌های بین فردی که در آن، افراد نقشها و وظایف متفاوتی را برای رسیدن به اهداف مشترک ایفا می‌کنند و نسبت به افکار و ارزشهای گروه پایبندند، رهرو و گاهی رهبرند و پس از فعالیتهای گروهی به تعامل می‌پردازند و از تجربه خود برای ساختن آینده ای بهتر استفاده میکنند. آنها اهداف خود را با اهداف دیگران در فعالیتهای مشارکتی تنظیم کرده و در تعاملهای رودررو از نقاط قوت و ضعف خود آگاهی داشته و نقاط قوت و تواناییهای دیگران را تقویت می‌کنند.
- 2-** مسئولیت‌پذیری فردی، اجتماعی و مدنی که در این مهارت فرددسترسی به تکنولوژی را یک امتیاز می‌دانند و در استفاده از آن اصول اخلاقی و شهروندی را رعایت می‌کند. اهداف فردی در این مهارت تنظیم و اولویت بندی شده و بر اهداف مهم تاکید می‌شود.
- 3-** پیام‌رسانی دو سویه (ارتباط تعاملی) در این مهارت فرد با قواعد و ضوابط محیطهای الکترونیکی آشنا میشود و می‌تواند رسانه ای مناسب برای اهداف خود انتخاب کند. همچنین می‌تواند محیطهای مجازی مورد علاقه خود را پیدا کرده و با آنها ارتباط برقرار کرده، تبادل اطلاعات کند و نقطه نظرات و دیدگاههای دیگران را بررسی نماید. (برکات و دیگران، 2004)

پیشینه تحقیق

سازمان ملی جوانان (1381) در یک بررسی کلی از جوانان 14 تا 29 ساله مراکز استانهای کشور وضعیت و نگرش و مسائل جوانان ایرانی را مورد مطالعه قرار داده است که به این نتایج دست یافته است:

الف - 26 درصد جوانان دچار ضعف‌های مهمی در مهارت‌های لازم برای زندگی هستند.

ب - 86 درصد جوانان از روابط مثبت و انسانی در مدرسه رضایت دارند.

ج - 87 درصد جوانان توانایی برقراری ارتباط مناسب را دارند.

د - 56 درصد جوانان قادر به صحبت کردن در جمع هستند.

ادیب (1382)؛ تحقیقی در دوره دکترا با هدف شناسایی مهارت‌های ضروری برای دانش‌آموزان راهنمایی تحصیلی انجام داده است. نتایج تحقیق در مرحله نیازسنجی نشان داد که 10 اولویت اول مهارتها عبارتند از: خودآگاهی و داشتن هدف در زندگی، تصمیم‌گیری، اداره زندگی، بهداشت و سلامتی، ارتباط انسانی، حل مساله اجتماعی، خلاقیت و تفکر انتقادی، شهروند مسئول بودن، روابط بین فردی، و مشارکت و همکاری.

همچنین مهارت‌های والدینی، استفاده از تکنولوژی اطلاعات، مهارت‌های حرفه‌ای، شهروند جهانی بودن، و رعایت و بکارگیری نکات ایمنی 5 اولویت آخر بودند. تجلیل محتوای همه کتب دوره راهنمایی تحصیلی نیز نشان داد که به هیچ کدام از مهارت‌ها در حد کفایت توجه نشده است

کرد نوقابی (1383) تحقیق دیگری با هدف تعیین مهارت‌های ضروری برای دانش‌آموزان در دوره تحصیلی متوسطه به منظور طراحی الگوی مناسب برنامه درسی برای این دوره انجام داده است. در این تحقیق برای تعیین فهرست اولیه مهارتها، به تعریف و نظریه‌های موجود در این زمینه مراجعه شد و یک فهرست 12 گانه از مهارت‌های ضروری بری دانش‌آموزان دوره متوسطه تهیه گردیده است. مهارت‌های شناسائی شده عبارتند از:

خودآگاهی، مقابله با هیجانات، مقابله با استرس (فشار روانی)، همدلی، ارتباط مؤثر، روابط بین فردی، شهروند مسئول بودن، حل تعارض، تصمیم‌گیری، حل مسأله، تفکر خلاق و تفکر انتقادی تحلیل نتایج پژوهش مذکور نشان داده است که مهارت‌های خود آگاهی، ارتباط مؤثر، روابط بین فردی، مقابله با استرس، تصمیم‌گیری، حل مسأله، تفکر انتقادی و تفکر خلاق از نظر مخاطبان در اولویت‌های بالا قرار دارند. همچنین، در این تحقیق الگویی مناسب برای برنامه درسی مهارت‌های زندگی دانش‌آموزان دوره متوسطه ارائه شده است.

نتایج تحقیق صفرزاده (1383) نشان داد که آموزش مهارت‌های زندگی باعث ارتقاء مهارت تصمیم‌گیری، انتقال پیام، بیان قاطع خواسته‌ها، ابراز رفتارهای جمعی و برقراری ارتباط اجتماعی در گروه آزمایشی شده است.

محققان اسکاتلندی (1997) در پاسخ به این سؤال که مهارت‌های با اهمیت در زندگی از نظر جوانان کدامند؟ تحقیقی پیمایشی به ثمر رساندن و بدین نتیجه رسیدند که عمده‌ترین مهارت‌های زندگی عبارتند از: سواد و ارتباط، مهارت‌های بین فردی و کار گروهی، محاسبه کردن، تفکر انتقادی و توانایی استدلال کردن، مهارت‌های حل مسأله و استفاده از تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات. (پاونی^{۱۳} و دیگران 1997)

باتوجه به مبانی نظری و پژوهشی موضوع دانش‌آموزان باید با انواع مهارت‌های ارتباطی آشنایی داشته باشند. آنها باید بتوانند به حقوق دیگران احترام بگذارند، درک متقابل، توانایی همکاری و مشارکت با دیگران را داشته باشند و به سنن و فرهنگ سایر کشورها احترام بگذارند. پژوهش حاضر نیز در همین راستا انجام گرفته و هدف آن بررسی میزان مهارت‌های ارتباطی در دانش‌آموزان پایه سوم دبیرستان از دیدگاه دبیران آنها می‌باشد. برای تحقق هدف مذکور سئوالات زیر ذکر شده است:

سئوالات تحقیق

- 1- میزان مهارت‌های تیمی و همکاری در دانش‌آموزان پایه سوم نظری دبیرستانهای شهر تهران چقدر است؟
- 2- میزان مهارت‌های میان فردی در دانش‌آموزان پایه سوم نظری دبیرستانهای شهر تهران چقدر است؟
- 3- میزان مهارت‌های مسئولیت فردی در دانش‌آموزان پایه سوم نظری دبیرستانهای شهر تهران چقدر است؟
- 4- میزان مهارت‌های ارتباط تعاملی در دانش‌آموزان پایه سوم نظری دبیرستانهای شهر تهران چقدر است؟
- 5- میزان مهارت‌های مسئولیت اجتماعی در دانش‌آموزان پایه سوم نظری دبیرستانهای شهر تهران چقدر است؟
- 6- آیا شاخصهای مهارت ارتباطی در دانش‌آموزان پایه سوم نظری با هم تفاوت دارد؟

روش

پژوهش حاضر به لحاظ روش تحقیق، توصیفی از نوع پیمایشی و به لحاظ هدف از نوع تحقیقات کاربردی می‌باشد.

آزمودنی‌ها: جامعه آماری این پژوهش شامل تمام دبیران پایه سوم رشته‌های نظری شهر تهران به تعداد 2400 نفر بوده است که با استفاده از جدول برآورد حجم نمونه مورگان تعداد 331 نفر انتخاب شدند.

به منظور انتخاب نمونه پژوهش از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای تصادفی چند مرحله‌ای استفاده شده است. بدین منظور از بین مناطق نوزده‌گانه آموزش و پرورش شهر تهران به شیوه کاملاً تصادفی ابتدا تعداد 4 منطقه و سپس از بین مناطق انتخاب شده 10 مدرسه (5 دبیرستان پسرانه و 5 دبیرستان دخترانه) به شیوه تصادفی انتخاب شده است بعد از آن 82 دبیر از مدارس انتخاب گردیده است.

ابزار: در این پژوهش از پرسشنامه محقق ساخته 45 سوالی با مقیاس لیکرت که مهارت‌های ارتباطی و شاخص‌های آن شامل (مهارت تیمی و گروهی، مهارت میان فردی، مهارت مسئولیت فردی، مهارت اجتماعی، ارتباط تعاملی) را در دانش‌آموزان پایه سوم متوسطه از دیدگاه دبیران می‌سنجد استفاده گردیده است. برای محاسبه پایایی پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است خلاصه محاسبات در جدول شماره (1) آمده است.

جدول (1) - مقادیر پایایی آزمون

آلفای کرونباخ	پایایی آزمون
0/9194	کل آزمون
0/7788	مهارت‌های تیمی و گروهی
0/7928	مهارت‌های میان فردی
0/7984	مسئولیت فردی
0/7327	مسئولیت اجتماعی
0/7490	ارتباط تعاملی

روایی محتوای پرسشنامه با توجه به مبانی نظری موضوع و همچنین نظرات متخصصان مورد بررسی قرار گرفت. بدین منظور پرسشنامه مذکور در اختیار چند تن از متخصصان قرار گرفت و پس از اظهار نظر آنان توافق لازم که حاکی از روایی کافی محتوایی پرسشنامه بود، حاصل شد.

شیوه تحلیل داده‌ها: داده‌های بدست آمده براساس شاخص‌های آمار توصیفی (فراوانی، درصد، جدول، نمودار) و آمار استنباطی (تحلیل واریانس مکرر و آزمون تعقیبی بونفرونی) مورد تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها

در جدول (2) نتایج تحلیل توصیفی متغیرهای تحقیق خلاصه شده است جدول نشان می‌دهد که مهارت‌های تیمی و گروهی با میانگین 29/7 بالاترین و مهارت مسئولیت اجتماعی با میانگین 15/1 پایین‌ترین وضعیت را در میان مهارت‌های ارتباطی برای دانش‌آموزان به خود اختصاص داده است.

جدول (2) خلاصه محاسبات شاخصهای توصیفی مهارتهای ارتباطی

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	حد اقل نمره	حد اکثر نمره	تعداد آزمودنیها
مهارت تیمی و گروهی	29.70	7.801	11	55	82
مهارت میان فردی	23.99	6.666	9	54	82
مهارت مسئولیت فردی	23.10	7.127	9	54	82
مسئولیت اجتماعی	15.10	5.127	6	30	82
ارتباط تعاملی	26.05	6.939	11	50	82

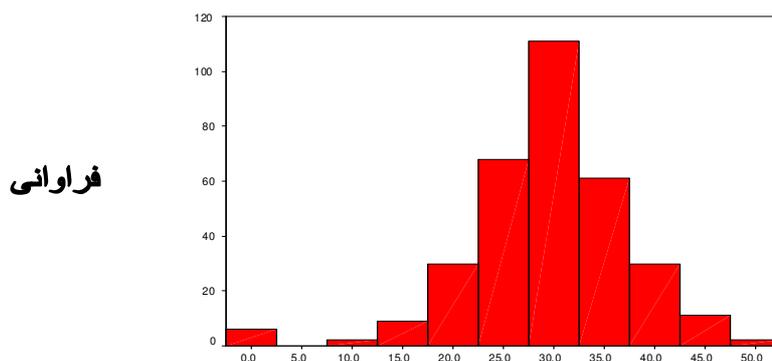
جدول (3) میزان مهارتهای ارتباطی دانش آموزان را با توجه به میزان کجی نمودارها مشخص می کند.

جدول (3) تعیین میزان مهارتهای موجود در دانش آموزان با توجه به میزان کجی نمودارها

سطح میزان	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد
متغیرها	از 0 تا -0/25	از -0/5 تا -0/25	از -0/5 تا -0/75	از -0/75 تا 1
مهارت تیمی و گروهی				-/818
مهارت میان فردی			-/510	
مهارت مسئولیت فردی		-/490		
مسئولیت اجتماعی	-/004			
ارتباط تعاملی			-/570	

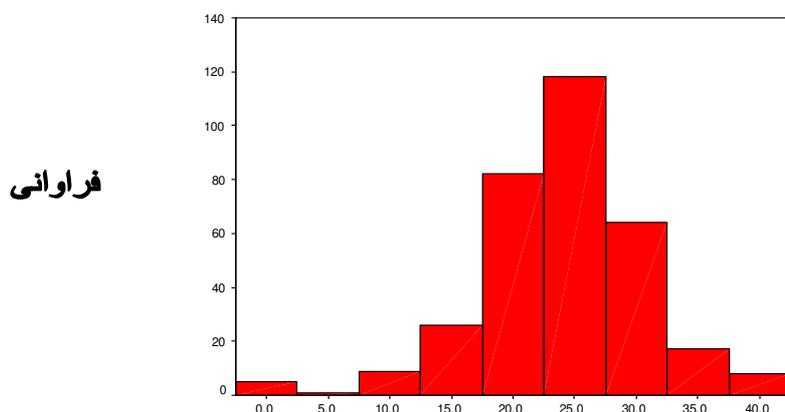
جدول (3) تعیین میزان مهارتهای موجود در دانش آموزان با توجه به میزان کجی نمودارها

در پاسخگوئی به سوال یک پژوهش مشخص گردید که میانگین و انحراف معیار مهارتهای تیمی و گروهی دانش آموزان به ترتیب برابر با 29/70 و 7/801 است. کجی منفی بالای (sk = -0/818) نمرات حاکی از گرایش زیاد دانش آموزان به این مهارت است.

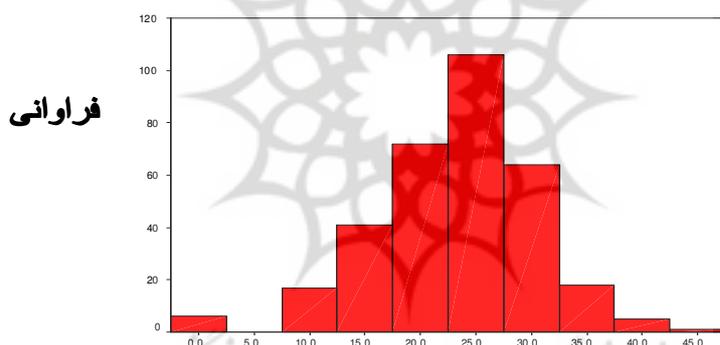
نمودار 1- نمودار هیستوگرام توزیع فراوانی میزان مهارت تیمی و گروهی دانش آموزان

در پاسخگوئی به سوال دو پژوهش مشخص گردید که میانگین و انحراف معیار میزان مهارت‌های میان فردی دانش‌آموزان به ترتیب برابر است با $23/99$ و $6/666$. کجی منفی متوسط ($SK = -0/510$) حاکی از این است که دانش‌آموزان گرایش متوسطی به بالادر این مهارت دارند.

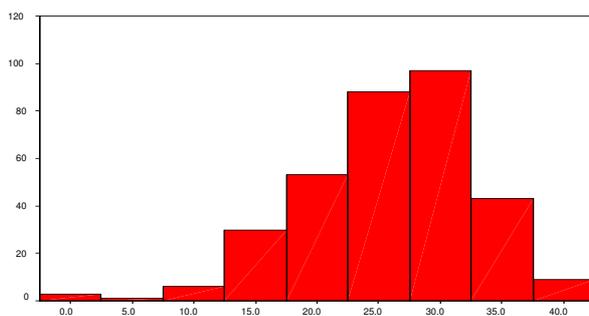
نمودار 2- نمودار هیستوگرام توزیع فراوانی مهارت‌های میان فردی دانش‌آموزان

در پاسخگوئی به سوال سه پژوهش مشخص گردید که میانگین و انحراف معیار میزان مهارت مسئولیت فردی دانش‌آموزان به ترتیب برابر با $23/10$ و $7/127$ است. میزان کجی منفی ($sk = -0/490$) تقریباً متوسط نمرات حاکی از گرایش متوسط به پایین دانش‌آموزان به این مهارت است.

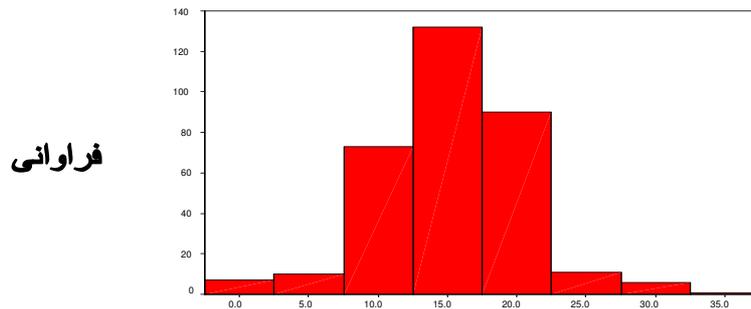
نمودار 3- نمودار هیستوگرام توزیع فراوانی میزان مهارت مسئولیت فردی دانش‌آموزان

در پاسخگوئی به سوال چهار پژوهش مشخص گردید که میانگین و انحراف معیار میزان مهارت ارتباط تعاملی به ترتیب برابر است با $26/05$ و $6/939$. کجی منفی تقریباً بالای متوسط ($sk = -0/570$) نمرات حاکی از گرایش زیاد دانش‌آموزان به این مهارت است.

نمودار 4- نمودار هیستوگرام توزیع فراوانی میزان مهارت ارتباط تعاملی دانش‌آموزان

در پاسخگوئی سوال پنج پژوهش مشخص گردید که میانگین و انحراف معیار میزان مهارت مسئولیت شهری و اجتماعی دانش‌آموزان به ترتیب برابر است با $15/10$ و $5/127$. کجی منفی تقریباً ناچیز ($sk = -0/004$) نمرات حاکی از این است دانش‌آموزان تقریباً در حد ناچیزی از این مهارت برخوردارند.

نمودار 5- نمودار هیستوگرام توزیع فراوانی میزان مهارت مسئولیت شهری و اجتماعی دانش‌آموزان

در پاسخگوئی به سوال شش پژوهش مشخص گردید که بین دانش‌آموزان از نظر مهارت‌های ارتباطی تفاوت معنی داری ($P < 0/01$ و $F(4, 1316) = 467/067$) وجود دارد.

جدول (4): خلاصه محاسبات تحلیل واریانس در خصوص تفاوت بین مهارت‌های ارتباطی

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری	اندازه اثر
مهارت	38210/378	4	9552/595	497/067	$p < 0/01$	587
خطا	26915/222	1316	20/452			

برای اینکه مشخص شود دانش‌آموزان در کدام مهارت‌ها در سطح بالا یا پایینی قرار دارند، آزمون تعقیبی بونفرونی انجام شد. با توجه به نمودار 6 نتایج به شرح زیر است:

- 1- مهارت‌های تیمی و گروهی دانش‌آموزان به طور معنی داری بیشتر سایر مهارت‌هاست
- 2- مهارت‌های میان فردی دانش‌آموزان به طور معنی داری بیشتر از مهارت مسئولیت فردی مسئولیت اجتماعی و کمتر از مهارت‌های ارتباط تعاملی آنان است.
- 3- مهارت‌های مسئولیت فردی دانش‌آموزان به طور معنی داری بیشتر از مهارت مسئولیت اجتماعی و کمتر از مهارت‌های ارتباط تعاملی آنان است.
- 4- مهارت‌های مسئولیت اجتماعی دانش‌آموزان به طور معنی داری کمتر از سایر مهارت‌هاست ..

مهارتها

همانطور که نمودار شماره 6 نشان می‌دهد بیشترین مهارت دانش‌آموزان به ترتیب در مهارت‌های تیمی و گروهی، ارتباط تعاملی و میان فردی و کمترین مهارت آنان در مسئولیت اجتماعی و مسئولیت فردی است.

بحث و نتیجه گیری

نتایج مربوط به بررسی سوال یک نشان داد که میزان مهارت‌های تیمی و گروهی دانش‌آموزان در حد بالایی است و نمرات به دست آمده نشان دهنده گرایش زیاد دانش‌آموزان به این مهارت می‌باشد. با توجه به نتایج به دست آمده دانش‌آموزان به مهارت‌های تیمی و گروهی گرایش زیادی دارند. آنها کار با گروه را دوست دارند و می‌توانند در گروه نقش‌ها و وظایف متفاوتی را اجرا نمایند. وقتی در گروه هستند نسبت به افکار و باورها و ارزش‌های خود پایبندند و به افکار دیگران احترام می‌گذارند. دانش‌آموزان وقتی در گروه هستند می‌توانند از مهارت‌ها و توانایی‌های خود استفاده کنند و پس از فعالیتهای گروهی به تعامل گروهی می‌اندیشند. دانش‌آموزان با داشتن مهارت‌های تیمی و گروهی می‌توانند از طریق بحث، مجادله و مخالفت و تحقیق به طور دوستانه راه حل‌ها را بررسی نمایند و به مشورت با گروه بپردازند. محققان اسکاتلندی در تحقیقی به این نتیجه دست یافتند مبنی بر اینکه عمده‌ترین مهارتی که فرد نیاز دارد مهارت بین فردی و کار گروهی و تیمی است (پاونی و دیگران، 2002) همچنین ادیب در سال (1382) نیز مشارکت و همکاری را جزء اولویت اول مهارت‌های ضروری برای دانش‌آموزان دانسته است.

نتایج مربوط به بررسی سوال دو نشان داد که میزان مهارت‌های میان فردی دانش‌آموزان در حد متوسطی است و نمرات به دست آمده نشان دهنده گرایش متوسط دانش‌آموزان به این مهارت می‌باشد. با توجه به نتایج به دست آمده دانش‌آموزان گرایش متوسطی به مهارت‌های میان فردی دارند. دانش‌آموزان باید بتوانند عواطف خود را کنترل کنند و رفتار خود را در تعامل‌های اجتماعی تنظیم نمایند. آنها تا حدودی دوست دارند نقاط قوت و ضعف خود را بدانند. در مهارت‌های میان فردی، فرد نسبت به نیازهای دیگران حساس است و با آنها همدردی می‌کند. او می‌تواند نقاط قوت و ضعف دیگران را تقویت کند و تأثیر سازنده‌ای بر رفتار آنها داشته باشد. در تحقیقات بین‌المللی، محققان اسکاتلندی به این نتیجه رسیدند که از عمده‌ترین مهارت‌ها، مهارت میان فردی است. همچنین

ادیب (1382) و کردنوقابی (1383) نیز پس از تحقیق و بررسی به این یافته رسیدند که مهارت میان فردی از اولویت بالایی در نظر مخاطبان برخوردار است.

نتایج مربوط به بررسی سوال سه نشان داد که میزان مهارت مسئولیت فردی در حد متوسطی است و نمرات نشاندهنده گرایش متوسط به پایین دانش‌آموزان به این مهارت می‌باشد. دانش‌آموزان گرایش متوسط به پایینی به مهارت مسئولیت فردی دارند. در حالیکه آنها باید اهداف فردی خود را تنظیم کرده و آنها را اولویت بندی کنند و اهداف اجتماعی و خانوادگی و کاری خود را برآورده سازند. اما گرایش زیادی به این کار ندارند. یک فرد در سن پایان تحصیلات متوسطه باید بتواند بین تقاضای فردی و اجتماعی و خانوادگی تعادل ایجاد کند. او باید بتواند اهداف مهم را با وجود موانع فراوان حفظ نموده و در رسیدن به آن اهداف پافشاری نماید. اما با توجه به نتایج بدست آمده می‌توان فهمید که دانش‌آموزان خیلی مایل به داشتن اهداف مشخص در زندگی نیستند. این در حالی است که سازمان ملی جوانان (1381) در یک بررسی بر روی جوانان 14-29 ساله مراکز استانهای کشور به این نتیجه رسیده است که افزایش مسئولیت پذیری جوانان موجب نگرش مثبت آنها نسبت به زندگی اجتماعی می‌گردد.

نتایج مربوط به بررسی سوال چهار نشان داد که میزان مهارت مسئولیت اجتماعی و مدنی در حد پایینی است و دانش‌آموزان تقریباً در حد کمی از این مهارت برخوردارند. با توجه به نتیجه به دست آمده باید اذعان داشت که یکی از بزرگترین معضلات جامعه همین عدم پذیرش مسئولیت اجتماعی است. دانش‌آموزان ما زیاد دوست ندارند در مجامع عمومی حاضر شوند و فعالانه شرکت نمایند. آنها از اطلاعات شهروندان دیگر استفاده نمی‌کنند. مسئولیتی را در قبال مسائل تکنولوژی و استفاده نابجا از آن را بر عهده نمی‌گیرند. در استفاده از تکنولوژی اصول اخلاقی را رعایت نکرده و حریم شخصی افراد را رعایت نمی‌کنند. آنها از تکنولوژی فقط استفاده‌های مجازی آن را می‌شناسند و به نحو درست و مناسبی از تکنولوژی استفاده نمی‌کنند. متأسفانه آنها در طول دوران تحصیل نیاموخته‌اند که باید نسبت به جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کنند مسئول باشند. این در حالی است که در تحقیقات بین‌المللی بر اهمیت آموزش مهارتهای اجتماعی تأکید شده است. صفرزاده (1383) به این نتیجه رسید که آموزش مهارتهای اجتماعی به دانش‌آموزان منجر به برقراری روابط بهتر اجتماعی و بیان قاطع خواسته‌ها می‌شود. همچنین وردین در سال (1990) با پژوهشی به عنوان آموزش مهارت اجتماعی در مدرسه دریافت که آموزش مهارتهای اجتماعی منجر به بهبود رفتارهای اجتماعی دانش‌آموزان می‌شود. یافته بینرت و اشنایدر (1995) که آموزش مهارت‌های اجتماعی در افزایش ادراک خود و کاهش رفتارهای منفی نسبت به همسالان تأثیر دارد نیز با این پژوهش هماهنگی دارد. کونت و همکاران (1995) دریافتند که آموزش مهارتهای اجتماعی موجب بهبود توانایی و کیفیت راهبرد حل مسأله می‌شود. فنباخ و همکاران (1996) دریافتند که مداخلات برنامه آموزشی مهارت اجتماعی تأثیر مثبتی در کاهش خشم و آرامش و کنترل هیجانات دارد. (به نقل از صفرزاده، 1383)

نتایج مربوط به بررسی سوال پنج نشان داد که میزان مهارت ارتباط تعاملی تقریباً بالای متوسط است و نمرات به دست آمده نشاندهنده گرایش تقریباً زیاد دانش‌آموزان به این مهارت می‌باشد. با توجه به نتایج به دست آمده دانش‌آموزان با ضوابط محیط‌های تعاملی الکترونیکی تا حدودی آشنا هستند. دانش‌آموزان می‌توانند از طریق اینترنت به راحتی اطلاعات را رد و بدل کنند دهند. آنها در حد زیادی می‌توانند اطلاعات را از طریق اینترنت

دریافت نمایند. بیشتر دانش‌آموزان پایه سوم دبیرستان قادر به برقراری روابط از طریق اینترنت می‌باشند. این نشان دهنده آن است که اکثریت آنها با اینترنت آشنایی دارند. اما مسلمانان مدرسه نیاموخته‌اند چون مدارس ما هنوز به اندازه کافی به امکانات اینترنتی که در اختیار دانش‌آموزان باشد مجهز نیستند. آنها گاه از دبیران خود فراتر رفته و در استفاده از اینترنت آگاهتر و باهوشتر عمل می‌نمایند. این نشان دهنده آن است که نوجوانان آنچه را که دوست دارند حتماً اگر در مدرسه آموخته نشود به هر شکلی می‌آموزند و اگر چیزی مورد علاقه آنها نبود به هر طریقی از آموختن آن سرباز می‌زنند.

نتایج مربوط به بررسی سوال شش نشان داد که بین دانش‌آموزان از نظر مهارت‌های ارتباطی تفاوت معنی‌داری وجود دارد. بیشترین مهارت دانش‌آموزان به ترتیب در مهارت‌های تیمی و گروهی، ارتباط تعاملی و میان‌فردی و کمترین مهارت آنان در مسئولیت اجتماعی و مسئولیت فردی است. یافته‌های ادیب (1382) با این یافته هماهنگی دارد.

به طور کلی یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که شاخصهای مهارت ارتباطی با درجات مختلف در همه دانش‌آموزان پایه سوم دبیرستان در رشته‌های نظری وجود دارد. البته درصد این شاخص‌ها بسیار با هم متفاوت است. آنها به ترتیب در مهارت‌های تیمی و گروهی، ارتباط تعاملی، مهارت میان‌فردی و مسئولیت فردی و مسئولیت اجتماعی و مدنی میانگین کسب کرده‌اند. همانطور که معلوم است مهارت‌های تیمی و گروهی در بالاترین حد میانگین و مسئولیت اجتماعی پایین‌ترین حد میانگین را به خود اختصاص داده است.

این بررسی همچنان نشان داد که دانش‌آموزان از نظر مهارت‌های ارتباطی به طور معنی‌داری با هم متفاوتند. نتایج تحقیقات زیر تا حدودی با یافته‌های این پژوهش در مورد مهارت‌های ارتباطی هماهنگی دارد.

اسماعیلی (1383) با این پژوهش که آموزش مهارت‌ها تا چه اندازه در ایجاد روابط بین فردی تأثیر دارد به این نتیجه رسید که توانایی برقراری ارتباط مطلوب در دانش‌آموزان آموزش دیده بیشتر است. همچنین آموزش مهارت‌ها در دوره متوسطه در شناسایی توانمندیها، توانایی تصمیم‌گیری، ابراز وجود و ایجاد ارتباط مطلوب مؤثر است.

باتلر و همکاران (1980) به این نتیجه رسید که آموزش مهارت‌های زندگی، باعث پیشرفت مهارت‌های ارتباطی می‌شود. کاپلان و همکاران (1992) نیز به این نتیجه رسید که آموزش مهارت‌های ارتباطی منجر به برقراری ارتباط مطلوب در دانش‌آموزان می‌شود. یافته‌های پژوهشی هامبورگ نشان دادند آموزش مهارت‌های اجتماعی در تعادل اجتماعی بین همسالان و مهارت‌های کلامی و غیر کلامی اجتماعی مناسب تأثیر دارد. (صفرزاده، 1383)

پیشنهادها:

1- با توجه به تأثیر مهارت‌های ارتباطی در شناخت راههای برقراری ارتباط مطلوب و نتایج آن در مهارت ابراز وجود و مقابله با خواسته‌های غیر منطقی دیگران و مهارت‌های کلامی و غیر کلامی در برخورد با دیگران آموزش این مهارت‌ها در ابتدای ورود دانش‌آموزان به مدارس پیشنهاد می‌شود.

2- با توجه به تأثیر مهارت‌های ارتباطی در کسب مهارت‌هایی که منجر به شناخت ویژگیها و توانمندیهای مثبت و توانمندیهای شخصی در دانش‌آموزان می‌شود لزوم توجه دقیق به این مهارت از طریق آموزش‌های خارج از برنامه کلاسی پیشنهاد می‌شود.

- 3- با عنایت به تأثیر آموزش مهارت‌های ارتباطی در مهارت شناخت ارزشهای فردی و خانوادگی که نتیجه این تأثیر انتخاب اهداف تصمیم‌گیری‌ها و رفتارهای مناسب دانش‌آموز می‌باشد و از طرفی باعث احترام به ارزشهای دیگران و متقابلاً پافشاری در ارزش‌های خود دانش‌آموز می‌شود، لزوم توجه و عنایت مسئولان و متولیان آموزشی به این متغیر مهم می‌تواند در بروز رفتارهای مثبت در مدارس و تعادل اجتماعی و مقاومت در برابر ارزش‌های منفی دیگران مؤثر باشد. بنابراین آموزش این مهارت‌ها و اجباری بودن آن در برنامه درسی پیشنهاد می‌شود.
- 4- با توجه به اینکه معلم در تعامل بیشتری با دانش‌آموزان قرار دارد و شواهد حاکی از آن است که تمایل برای برقراری ارتباط دوستانه میان دانش‌آموز و معلم در بهبود یادگیری واقعی مؤثر است (لامبی 2004) لزوم آموزش مهارت‌های ارتباطی به معلمان در دوره‌های ضمن خدمت، تربیت معلم و کلاسهای دانشگاهی پیشنهاد می‌گردد.
- 5- با توجه به تأثیر اولیاء در شکل دادن به رفتارهای دانش‌آموزان و تغییر برخی از دیدگاه‌های آنان نسبت به فرزندانشان پیشنهاد می‌گردد در جلسات آموزش خانواده مباحث مرتبط با مهارت‌های ارتباطی آموزش داده شود.
- 6- با توجه به تأثیر این مهارت‌ها در کسب مهارت‌های اجتماعی و رفتار اجتماعی دانش‌آموزان، پیشنهاد می‌شود در کتب درسی مباحث جداگانه‌ای با عنوان شاخص‌های مهارت ارتباطی اضافه شود. ضمناً مباحث مربوط به مقابله با آسیب‌های اجتماعی و برقراری روابط مطلوب با همسالان نیز ارائه گردد با توجه به اینکه داشتن نقص در مهارت‌های اجتماعی سبب بروز مشکلاتی در زندگی دانش‌آموزان می‌شود. لذا توجه به این مبحث به خصوص در سایر فوق برنامه‌های مدارس و جلسات مشاوره‌ای پیشنهاد می‌گردد.
- 7- با عنایت به اینکه از این نوع پژوهش بسیار کم در کشور صورت گرفته است پیشنهاد می‌گردد که سئوالات پرسشنامه هنجاریابی گردد تا بتوان از آن به عنوان پرسشنامه‌ای استاندارد در مناطق استانها و شهرهای دیگر نیز استفاده به عمل آورد.
- 8- با عنایت به اینکه این پرسشنامه از دید دبیران بررسی شده است پیشنهاد می‌شود که از دید خود دانش‌آموز، والدین، مدیر و معاون مدرسه نیز اجرا شود و میانگین آنها مورد بررسی قرار گیرد تا یافته‌های بهتر و مطمئن‌تری به دست آید.
- 9- این پرسشنامه در دانش‌آموزان پایه سوم دبیرستان در رشته‌های نظری اجرا گردیده است. پیشنهاد می‌گردد که آن را در مقاطع مختلف اجرا نمایند تا میزان مهارت‌های ارتباطی در مقاطع مختلف تحصیلی بررسی گردد.
- 10- این پژوهش تنها میزان وجود شاخصهای مهارت ارتباطی را سنجیده است. پیشنهاد می‌گردد که پژوهش‌هایی صورت گیرد که در آن علت‌یابی صورت گیرد و علت تفاوت مهارت‌های ارتباطی و بالا بودن یا پایین بودن میانگین بعضی از شاخص‌های آن مورد بررسی قرار گیرد.
- 11- این پژوهش در مورد دانش‌آموزان صورت گرفته است. پیشنهاد می‌گردد با توجه به اهمیت مهارت‌های ارتباطی در قرن 21 و پدیده جهانی شدن و ارتباط با سایر ملل، آن را بر روی دبیران، اولیای مدرسه و حتی ارگانها و سازمان‌های دیگر اجرا کرده و نتایج را مورد بررسی قرار دهند.

منابع

- ابراهیمی، زهرا، و خسروی، مرضیه. (1383). فناوری آموزش و جهانی شدن، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی (گرد آورنده)، مجموعه مقالات همایش جهانی شدن، تهران.
- ادیب، یوسف. (1382). طراحی الگوی مطلوب برنامه درسی مهارت‌های زندگی برای دوره راهنمایی تحصیلی، رساله دکتری چاپ نشده، دانشگاه تربیت مدرس.
- اسماعیلی، محمد. (1383). میزان تحقق اهداف درس مهارت‌های زندگی در دانش‌آموزان دوره متوسطه استان اردبیل [گزارش]، شورای تحقیقات، سازمان آموزش و پرورش استان اردبیل.
- خسروی، محبوبه. (1383). جهانی شدن و تعلیم و تربیت، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی (گرد آورنده)، مجموعه مقالات همایش جهانی شدن، تهران.
- رئوف، علی، و فقیهی، فاطمه. (1375). یادگیری گنج درون، تهران: پژوهشکده تعلیم و تربیت.
- سازمان ملی جوانان (1381). وضعیت و نگرش و مسائل جوانان ایران (جوانان 14 تا 29 ساله مراکز استانیهای کشور)، تهران: مولف.
- صفرزاده، مریم. (1383). بررسی اثر بخشی آموزش مهارت‌های زندگی بر برقراری ارتباط اجتماعی کار آمد در دانش‌آموزان دختر سال اول دبیرستان شهر تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد چاپ نشده، دانشگاه علامه طباطبایی.
- عطاران، محمد. (1383). جهانی شدن و تأثیر آن بر اهداف تعلیم و تربیت، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی (گرد آورنده)، مجموعه مقالات همایش جهانی شدن، تهران.
- فرمپینی، محسن. (1383). جهانی شدن و تربیت شهروندی، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی (گرد آورنده)، مجموعه مقالات همایش جهانی شدن، تهران.
- کاردان، علی محمد. (1382). نوسازی و نوآوری در آموزش و پرورش، امکانات و شرایط آن، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، سال اول شماره یک.
- کرد نوقابی، ر. (1383). تهیه و تدوین برنامه درسی جامع در دوره متوسطه با تاکید بر مهارت‌های زندگی، [گزارش]. وزارت آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی.
- کدیور، پروین. (1383). ضرورت آموزش شهروندی در جامعه جهانی، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی (گرد آورنده)، مجموعه مقالات همایش جهانی شدن، تهران.

Burkhardt Gina & Others. 2004. engage 21 st century skills: literacy in the Digital Age .www.ncrel.org/engage.

Powney, J and others 1997. Young peoples life skills and the future the scottish concil for research in Education. <http://www.sereas.uk>.

Unicef. 2003. Which skills are life skills? www.lifeskillsbasededucation